

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У СВІТОВІЙ ПРАКТИЦІ

У статті здійснено аналіз проблеми правового виховання молоді у таких розвинутих країнах світу, як Сполучені Штати Америки, Канада і Великобританія, задля можливості застосування їх досвіду у виховний простір української школи. З'ясовано сутність поняття "правового виховання" в українському освітньому полі та у зарубіжній науковій літературі. Розглянуто особливості змісту правовиховної роботи у вище зазначених країнах. Наведено ряд організацій, асоціацій та фондів, які пропонують численні заходи, метою яких є популяризація і поширення правових знань серед молоді. Особливу увагу приділено формам та методам правовиховної роботи.

Ключові слова: *правове виховання, молодь, правовиховна робота, форми правового виховання, методи правового виховання.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення реалізація завдань правового виховання молоді України не може успішно втілитися у практику без урахування специфіки розвитку світового освітнього простору, зокрема й у царині правового виховання. Цивілізовані країни світу виробили в умовах сьогодення достатньо досконалу систему виховної роботи щодо формування правової свідомості громадян. В українському освітньому полі правове виховання – це цілеспрямована та спеціально організована виховна діяльність школи, сім'ї, правоохоронних органів, громадських організацій та об'єднань, позашкільних закладів, що спрямовується на формування правосвідомості, навичок та звичок правової поведінки особистості.

У зарубіжній науковій літературі поняття "правового виховання" часто співвідносяться із категоріями "соціально-правовий захист" та "захист соціальних прав". Це означає, що діти та молодь вивчають проблеми права та правового виховання, а дорослі допомагають їм реалізувати свої права на практиці. Так, Г. Вінтер зазначає, що соціальні права вважаються інтегрованою складовою правового статусу людини. У соціальному плані правовий статус особи вважається комплексом соціальних можливостей. Соціально-правовий захист, таким чином, спрямовується на реалізацію тих соціальних можливостей, які дає правовий статус особи. Він реалізується через діючі у державі механізми захисної роботи, які передбачають наявність у суспільстві умов, що дають змогу зреалізувати надані людині права і можливості, відновити їх у випадку порушення [17].

Учені наголошують на важливості не правових знань, а на оволодінні правовою компетентністю, яка "...найчастіше розглядається як інтегративна особистісно-професійна якість особистості, що ґрунтується на правових цінностях та відображає її здатність і готовність застосувати систему правових знань, умінь у процесі соціально-педагогічної діяльності" [1].

Зарубіжні вчені, зокрема Й. Фальтербаум, розглядають правову компетентність особистості як високий ступінь володіння правовими знаннями і вміннями у розв'язанні конкретних завдань діяльності, ґрунтовну обізнаність у законах і підзаконних актах міжнародного, загальнодержавного і регіонального рівнів, якими вона має керуватися у житті, усвідомлення права як невід'ємної складової, здатність захищати свої права та інтереси відповідно до чинних законодавчих норм. Правова компетентність особистості, на його думку – це система правових знань, умінь і навичок, а також здатність застосовувати їх на практиці [6].

Дослідник проблем правового виховання та соціальної педагогіки Я. Кічук вважає, що правова компетентність, як інтегроване утворення, може бути представлена єдністю особистісного, операційного, процесуального та оцінювального компонентів, що забезпечують у своїй взаємодії продуктивну правову діяльність та творчу самореалізацію особистості. Так, особистісна складова, на переконання вченого, проявляється у мотивації вибору правомірних варіантів поведінки, гносеологічна – у правових знаннях; виявом операційного компонента виступають пізнавальні й практичні вміння поводитися у сфері правового регулювання; процесуальна ж складова відбиває технологічні аспекти законслухняної діяльності, оцінювальний компонент репрезентує комплекс ставлень особистості до порушень законності та правопорядку [3, с. 64].

Вище проведений компаративний аналіз поняття правового виховання дає нам підстави детально дослідити проблему з метою використання раціонального досвіду у практиці сучасної української освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового виховання давно були предметом дослідження українських педагогів. Останнім часом зросла кількість досліджень українських вчених

проблеми правового виховання у європейських країнах. Різним аспектам означеної проблеми присвячені праці І. Гриник, М. Гурій, які зокрема розглядають питання правового виховання молоді Німеччини та Великобританії.

Метою нашої статті є з'ясувати особливості змісту, форм та методів правовиховної роботи серед молоді у деяких передових країнах задля визначення можливостей їх екстраполяції у виховний простір української школи.

Для нашого дослідження ми звернули увагу на проблему правового виховання у таких прогресивних країнах, як США, Канада і Великобританія.

Виклад основного матеріалу. Детальний аналіз численних зарубіжних джерел щодо правового виховання дітей та молоді у цих країнах свідчить, що правове виховання населення, а особливо молоді, проводиться на високому рівні і пов'язане не лише з інформуванням про актуальні правові проблеми та законодавство у тій чи іншій країні, але базується, головним чином, на діяльності цілих асоціацій, шкіл, організацій та служб, які пропонують численні заходи щодо реалізації завдань правового виховання населення. Така робота проводиться у вільний від навчання час.

Досліджуючи правове виховання населення, зокрема молоді, у Сполучених Штатах Америки, можемо констатувати, що американці наполегливо борються за розширення і захист своїх прав і реалізацію можливостей, за свободу та рівність. Процес правового виховання молоді реалізується через низку молодіжних організацій, які мають свої програми, ресурси, осередки у різних країнах світу, таким чином, охоплюючи молодь різних національностей. Зокрема, The National Youth Rights Association (Національна Асоціація Прав Молоді) є основною організацією за громадянські права і свободи молоді у США. Завдання організації – знизити віковий ценз на право голосу, захищати права студентів, боротися проти будь-яких вікових упереджень [16].

Інше громадянське утворення – Americans for a Society Free from Age Restrictions (Американці за суспільство вільне від вікових обмежень) – організація, створена з метою захисту і розширення прав молоді, а також ліквідації законів, які обмежують свободу і самовираження молодих людей країни. Організація виступає проти законів про обов'язкову освіту, про працю дітей, про мінімальний віковий ценз на вживання алкоголю і на володіння зброєю тощо [4].

Серед подібних організацій у Сполучених штатах – The Freechild Project, The Global Youth Action Network, Choose Responsibility та інші [7].

People's Law School (Народна школа права) у Канаді (провінція Британська Колумбія) є благодійною організацією з 1972 року, яка сприяє розвитку правового виховання населення крізь призму послуг, програм та різноманітних форм і методів правової освіти з метою підвищення правової обізнаності та вирішення щоденних правових проблем. Серез розповсюджених форм та засобів роботи слід назвати: буклети, наприклад "Family Violence and Abuse" ("Насильство та зловживання у сім'ї"), "Human Trafficking in Canada" ("Торгівля людьми у Канаді"), анімації та відео, театри правосуддя, правові уроки, довідкові послуги по телефону, вікіпідручники, публікації у газетах, електронні публікації, інформаційні листки, радіо- та телепередачі, мультимедійні презентації тощо [11].

The Public Legal Education Association (Асоціація правової освіти громадськості) в Саскачевані, провінція Канади, є недержавною організацією, метою якої є інформування людей про право і правову систему. Організація пропонує програми та послуги широким верствам населення, а також шкільним громадам. Організація надає загальну інформацію з права, безкоштовно розповсюджує публікації з різних галузей права. До того ж, вона розробила молодіжну та шкільну програму, яка прагне сприяти інтеграції правової освіти у школи. Організація займається розробкою різноманітних джерел правової інформації, які можуть бути використані вчителем у навчальному процесі [14].

Ще одна організація Канади – Public Legal Education and Information Service (Служба громадської правової освіти та інформації) у Нью-Брансвіку. Мета організації полягає у тому, щоб надати мешканцям провінції необхідну інформацію з права, оскільки саме правова інформація допомагає зрозуміти, як працює правова система, підвищує обізнаність громадян у тому, як право впливає на щоденну діяльність, дає змогу дізнатися про різні аспекти права з метою захисту своїх прав та виконання своїх обов'язків, покращує здатність вирішувати правові проблеми. Адже, знаючи свої права та обов'язки, можна приймати правильні рішення і долати чимало труднощів. Таким чином, завдання Служби громадської правової освіти та інформації – якнайчіткіше і зрозуміліше подати правову інформацію. З цією метою організація використовує різноманітні форми, методи і засоби. До них належать: публікації навчальних матеріалів; створення веб-сайтів, які пропонують вільний доступ до публікацій по праву; бюро спікера (консультування громадян адвокатами); лінія сімейного права – безкоштовна інформаційна лінія з питань сім'ї; відео-бібліотека (містить чимало фільмів на різні правові проблеми), програма правосуддя молоді (організація займається поширенням інформаційних джерел у школи, щоб учні могли більше дізнатися про Акт кримінального правосуддя молоді); спеціальні проекти, семінари і навчальні сесії [13].

У зарубіжній педагогіці для вирішення питань правового виховання часто використовується така форма роботи як творчий портфель (portfolio). До нього учні занотують характер заходу, очікувану мету, досягнуту мету, труднощі під час виконання заходу (проекту), пізнавальну мету, знання та розуміння про активне громадянство, використання та розвиток вміння спілкування, комунікації, участі та

відповідальної дії, отриману допомогу, користь від даного заходу для інших людей/організацій, наступні кроки проекту.

Творчий портфель учні подають на розгляд для оцінки та відзначення досягнень. Портфоліо виступає також цінним особистісним здобутком на шляху до формування правосвідомого громадянина [5, с. 10].

Британські учителі активно займаються питанням правового виховання школярів-старшокласників, проте констатувати, що ця проблема уже розв'язана, не можна. Частина педагогів висловлює стурбованість щодо того, чи не призведе активне формування правової свідомості старшокласників до появи у них необґрунтованих претензій на привілеї. У цьому випадку прослідковується тенденція до "прагнення прав", "розширення прав". Її витoki слід шукати у філософії антропоцентризму, який є глибоко вкоріненою хворобою західної цивілізації [2, с. 102]. Без урівноваженості прав та обов'язків особистості і прийняття людиною такої позиції не можна сподіватися на побудову громадянського суспільства. Ця небезпека загрожує не лише розвиненим демократіям, але й тим державам, які сліпо копіюють чужий досвід у цій сфері [18, с. 7].

З метою реалізації завдань формування правової свідомості школярів, у британській педагогіці активно використовуються такі форми роботи як:

- 1) проектна робота: організація різноманітних проектів та кампаній;
- 2) позакласна година з предмету "Громадянознавство";
- 3) зібрання (очолювані викладачем та шкільні зібрання);
- 4) особливі види діяльності чи події;
- 5) діяльність класної / шкільної ради;
- 6) робота шкільної газети / журналу;
- 7) діяльність шкільних клубів;
- 8) організація дебатів;
- 9) ігри;
- 10) дискусії;
- 11) рольові ігри;
- 12) зустрічі із представниками громадських організацій та людьми нешкільного середовища;
- 13) виконання правил, встановлених учнями;
- 14) складання та виконання програм оздоровлення школи;
- 15) зв'язки із громадськими організаціями та відвідування їх учнями;
- 16) навчальні програми із впровадження громадянського виховання у школах [8].

Досліджуючи проблеми громадянського виховання у Великобританії у його зв'язку із правовим, М. Гурій зокрема визначила такі форми його організації:

Основні форми громадянської освіти та виховання старшокласників у школах Великої Британії [2, с. 149]

До того ж, як і у вище зазначених країнах, у Великобританії також існує ціла мережа організацій для популяризації правових знань – **Plenet** (The Public Legal Education Network), членами якої є професіонали в галузі права, дослідники, освітяни, некомерційні організації [15]. **Law for Life: the Foundation for Public Legal Education** (Право для життя: фундація громадянської правової освіти) у Великобританії, є благодійною організацією, яка надає людям знання про свої права та обов'язки, правові навички та упевненість в успішному вирішенні щоденних правових проблем. Форми організації правової освіти цієї фундації є дуже різноманітні: флєри, аудіо- та відеоінформація, навчальні курси, театральні вистави, телепередачі тощо. До того ж фундація інтенсивно займається вивченням розуміння права дітьми, а також питанням, як молодь вирішує правові проблеми [10]. **The Citizenship Foundation** (Громадянський фонд), який допомагає молодим людям зрозуміти право, усвідомити свої права та обов'язки, впевнено прямувати життям в рамках правових норм. Остання з вказаних організацій здійснює правове виховання молоді, зокрема, через програму "Юристи у школах" ("Lawyers in Schools"), через так звані Змагання з удаваного судового процесу (Mock Trial Competition), через Паспорт юного громадянина (The Young Citizen's Passport) тощо [12].

Зарубіжні учені тісно пов'язують питання правового виховання з громадянським, вважаючи, що лише таким чином можна реалізувати ідею дієспроможності серед молодих людей: "Лише після того, як виросте хоча б одне покоління учнів, що отримали громадянське освіту, ми зможемо дати яку-небудь оцінку нині чинній освітній стратегії громадянства" [9, с. 26].

На жаль, не можна констатувати, що проблеми правової освіти у Європі відносяться до розв'язаних. Це спонукає вчених і педагогів-практиків шукати шляхи для їх розв'язання. Дослідження компетентностей щодо прав та обов'язків серед дітей та молоді по всій Британії виявили: 76 % з них не могли назвати які-небудь свої права, чи навіть не чули про них. Результати все ж свідчать, що англійські діти та молодь не лише мають бажання довідатися про свої права, але також пам'ятають інформацію про свої права упродовж принаймні декількох років [18, с. 20]. Результати дослідження засвідчили також про те, що навчання дітей їхніх прав і конвенції прав дитини є дуже важливим елементом навчання, і вони очікують, що обізнаність у цій царині дасть учням моральні, соціальні та інтелектуальні привілеї. Майже всі опитані старшокласники наголосили, що для них є надзвичайно важливим знати про Конвенцію ООН з прав дитини, і більшість змогли навести приклади особистої користі від такої обізнаності. Паралельно з вивченням прав дітей учні бажають отримувати інформацію стосовно того, куди їм слід звертатися у випадку їх порушення. Навіть не пройшовши формального курсу вивчення конвенції з прав дитини, учні часто можуть назвати права дітей, через поінформованість з інших джерел, наприклад, з інформації від агентств із захисту дітей.

Висновки. Таким чином, означений досвід передових країн, на наше переконання, може стати дієвою допомогою при організації результативного правового виховання молоді в Україні в умовах сьогодення. Окреслена проблема має перспективи розвитку, а подальших досліджень потребують питання вивчення проблеми правового виховання молоді у інших країнах світу.

Використані джерела

1. Гриник І. М. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до правового захисту дітей у Німеччині : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ігор Миронович Гриник. – Дрогобич, 2013. – 301 с.
2. Гурій М. Громадянське виховання старшокласників у Великій Британії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Марія Гурій. – Дрогобич, 2008. – 242 с.
3. Кічук Я. В. Правова компетенція – інваріантна суб'єктна характеристика сучасної студентської молоді / Я. В. Кічук // Вісник Черкаського університету. – 2010. – Вип. 189. – Ч. 2. – С. 64 – 70.
4. Americans for a Society Free from Age Restrictions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.wikipedia.org/>
5. Citizenship at Key Stage 4. Staying Involved: Extending Opportunities for Pupil Participation [Електронний ресурс] – London : Qualifications and Curriculum Authority, 2002. – 12 p. – Режим доступу: http://www.standards.dfes.gov.uk/pdf/secondaryschemes/ks4_booklet.pdf
6. Falterbaum J. Rechtliche Grundlagen Sozialer Arbeit : Eine praxisorientierte Einführung / J. Falterbaum. – Stuttgart, W. Kohlhammer Verlag, 2009. – 260 s.
7. Human Rights Organizations / Режим доступу: <http://www.humanrights.com/>
8. Institute for Citizenship. Primary Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.citizen.org.uk/education/primary.html
9. Kerr D. Citizenship Education in England. The Making of a New Subject [Електронний ресурс] // Journal of Social Science Education (JSSE). – 2003. – № 3. – P. 18 – 26. – Режим доступу : http://www.jsse.org/2003-2/pdf/england_kerr.pdf
10. Law for Life / Режим доступу: www.lawforlife.org.uk
11. People's Law School / Режим доступу: <http://www.publiclegaled.bc.ca>
12. Public legal education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.citizenshipfoundation.org.uk/>

13. Public Legal Education and Information Service of New Brunswick [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.legal-info-legale.nb.ca
14. Public Legal Education Association of Saskatchewan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.plea.org
15. Public legal education. Improving lives, empowering communities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.plenet.org.uk
16. The National Youth Rights Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.wikipedia.org/>
17. Winter G. Sozialer Wandel durch Rechtsnormen / G. Winter. – Berlin, Duncker & Humblot, 1969. – 64 S.
18. Work in Progress II. Education for Citizenship in Four Nations: Follow-up interviews with teachers and pupils in schools in England, Northern Ireland, Scotland, Wales [Електронний ресурс] – London: UNICEF, 2002. – 33 p. – Режим доступу: www.unicef.org.uk/tz/teacher_support/assets/pdf/cemp_work_in_prog2.pdf

Kashchuk M.

THE ISSUE OF LEGAL EDUCATION OF YOUTH IN WORLD PRACTICE

The article analyzes the problems of legal education of young people in such developed countries as the United States, Canada and Britain, in order to apply their experience in the educational space of the Ukrainian school.

The essence of the concept of "legal education" in the Ukrainian educational field and in foreign scientific literature is clarified. Thus in Ukraine legal education is considered to be a purposeful and specially organized educational activity of school, family, law enforcement organs, public organizations and associations, and extracurricular institutions, aimed at the formation of legal consciousness, skills and habits of legal behavior of an individual. Whereas in the foreign scientific literature the concept of legal education is often related to the categories of social and legal defence as well as the defence of social rights.

The features of the content of legal education activity in the above mentioned countries are considered. A number of organizations, associations and foundations which offer numerous events aimed at popularization and dissemination of legal knowledge among young people are indicated. Among the most popular ones in the USA are The National Youth Rights Association, Americans for a Society Free from Age Restrictions, The Freechild Project, The Global Youth Action Network, Choose Responsibility; in Canada – People's Law School, The Public Legal Education Association, Public Legal Education and Information Service; in Great Britain – Law for Life: the Foundation for Public Legal Education, The Citizenship Foundation.

A particular attention is given to forms and methods of legal education activity. Among the most effective methods and forms one can define such as project work on topical issues, class assemblies, school council, extracurricular activities, debates, games, discussion, role-play, materials publications, websites, video-library, family law line, theatre performances, radio and TV programs etc.

Key words: *legal education, youth, legal education activity, forms of legal education, legal education methods.*

Стаття надійшла до редакції 29.09.2016 р.